

Kurs online Think Tanku Feministycznego

Gender i polityka

19 lutego – 26 marca 2009

Pojęcie gender pojawiło się w dyskursie feministycznym w latach 1960. w kontekście walki i sporów o interpretacje różnic między kobietami a mężczyznami i ich przyczyn, to znaczy czy wpływają one z 'natury' czy 'kultury' (Ortner [1974] 1982). Gender odnosi się do relacji między kategorią rodzaju (ang. *gender*) a płcią (ang. *sex*). W ramach tych kontestacji także wewnątrz feminizmu wyłoniły się interpretacyjne różnice co do kategorii 'kobiety', przyczyn podporządkowania, ucisku czy wyzysku kobiet i strategii ich przewyciężenia. Jedną z linii podziału w różnorodnym polu feministycznych debat dotyczyła interpretacji odwołujących się do tradycji społecznego konstruktivismu (gender konstruowane przez socjalizację czy historycznie przez dyskurs czy stosunki społeczne), przeciwstawianych esencjalistycznym interpretacjom kategorii kobiety. W Polsce upowszechnione zostało tłumaczenie gender jako płci kulturowej, pojawił także dyskurs o tożsamości czy rolach płciowych. Dyskurs ten koncentruje się na jednostkach i relacjach interpersonalnych, a głównym obszarem badań feministycznych i źródłem siatki pojęciowej jest literaturoznawstwo. Jednocześnie dyskurs o kobietach toczący się w sferze publicznej, w tym dyskurs feministyczny, posługuje się uniwersalną i esencjalistyczną kategorią kobiety. Gender zostało najpierw zredukowane do reprezentacji kobiet w mediach czy literaturze, a potem do stereotypu. Poza nielicznymi wyjątkami nie mamy polskich tekstów czy tłumaczeń dotyczących debat na temat gender jako kategorii analitycznej i politycznej, różnych interpretacji tego pojęcia i ewolucji perspektyw, od gender jako konceptualnego narzędzia umożliwiającego działanie na rzecz wyzwolenia kobiet, do gender zredukowanego do formalnej równości płci i statystycznej kobiety z państwowego feminizmu programów gender mainstreaming. Niniejszy kurs ma na celu przyczynienie się do wypełnienia tej luki.

Celem kursu jest zaznajomienie uczestniczek i uczestników z interpretacjami gender jako kategorii analitycznej i politycznej, oraz krytyką tych koncepcji. Tematem kolejnych sesji będą różne ujęcia gender: jako płć społecznie konstruowana, jako relacja władzy konstytutywna wobec innych relacji władzy i instytucji społecznych, jako relacja między płcią biologiczną i społecznie konstruowaną, jako reprezentacje kobiecości i męskości i jako technologia polityczna. Zajmiemy się także analizą interseksjonalną, tj. sprzężeniem między kategoriami płci, rasy i klasy. Odniesiemy się do krytyki pojęcia gender i przyczynienia się do odpolitycznienia ruchu feministycznego, w tym do historii i krytyki pojęcia gender mainstreaming oraz alternatywnych strategii analityczno-politycznych, jakie obecnie proponuje światowy ruch feministyczny. Na sesjach będziemy dyskutować nad w większości nieznanymi w Polsce tekstami, a dyskusje będziemy odnosić do polskiego kontekstu za pomocą studiów przypadku.

Zakładane rezultaty: kurs poszerzy siatkę pojęciową polskiego feminizmu o interpretacje gender w kontekście społecznym, instytucjonalnym, w ujęciu relacji władzy.

Dla kogo: wszystkie osoby chcące zapoznać się z koncepcjami gender lub pogłębić swoją wiedzę.

Organizacja kursu:

Kurs będzie miał formę dwugodzinnych sesji online odbywających się co tydzień. Początek kursu: czwartek, 19 lutego 2009, godzina 20.00.

Materiały na sesje (teksty, wprowadzenia, pytania do dyskusji, studia przypadku) będą publikowane na witrynie Think Tanku Feministycznego w **katalogu Gender i polityka – kurs online** (po prawej stronie). Raz na tydzień, w każdy czwartek, począwszy od 19 lutego, spotykamy się **na Forum**, także na witrynie Think Tanku Feministycznego. Forum jest dostępne po zalogowaniu, dla zarejestrowanych użytkowników i użytkowniczek. Zapraszamy do wcześniejszego do zarejestrowania się. Forum dyskusyjne otworzymy 19 stycznia o godz. 19 (na godzinę przed rozpoczęciem, aby wszyscy mogli sprawdzić, jak wygląda udział w Forum)

Forum będzie otwarte przez cały czas. Każda z uczestniczących osób będzie mogła dodać swoją wypowiedź czy kontynuować dyskusję w dowolnym czasie. Informacje będziemy przysyłać za pomocą listy dyskusyjnej gender-polityka@lists.most.org.pl.

Sesja I. 19 lutego

Konstruktywizm społeczny i gender jako narzędzie krytycznej analizy.

Prowadzenie: Agata Czarnacka i Katarzyna Szaniawska

Podczas sesji przedstawimy perspektywę społecznego konstrukcjonizmu, zajmiemy się rekonstrukcją analitycznych narzędzi pochodzących z klasycznych tekstów feministycznych dotyczących kategorii gender/społecznej organizacji relacji płci. Szczególną uwagę poświęcimy propozycji Joan Wallach Scott, która ujmuje gender jako element relacji społecznych oparty na postrzeganych różnicach między płciami, oraz jako podstawowy sposób oznaczania relacji władzy

1. Joan Scott. Gender a useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, Vol. 91, No. 5. (Dec., 1986). str. 1053-1075. Tłum. Agata Czarnacka. Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego

2. Sherry B. Ortner. Czy kobieta ma się tak do mężczyzny, jak „natura” do „kultury”? W: Teresa Hołowka, red. Nikt nie rodzi się kobietą. Warszawa: PWN. (1982). (Z tomu *Woman, Culture, and Society* pod red. M. Zimbalist Rosaldo i L. Lamphere, Stanford 1974)

Republikowany w Bibliotece Online Think Tanku Feministycznego (2007)
<http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0064ortner.pdf>

Dodatkowe lektury:

Donna Haraway. Gender do marksistowskiego słownika. Seksualna polityka słowa. Tłum. Adam Ostolski (Z: Gender for a Marxist Dictionary. Sexual Politics of a Word. W: Donna Haraway, Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature, Free Association Books, London 1991.) Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego, 2007. URL <http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0013haraway1.pdf>

Carole z Vance. Konstruktywizm społeczny. Kłopoty z historią seksualnością. Tłum. Agnieszka Kościańska. W: Gender: perspektywa antropologiczna. Renata Hryciuk i Agnieszka Kościańska, red. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. (2008).

Dyskusja: kategoria kobiety i społeczna organizacja relacji płci w polskim dyskursie publicznym. Na podstawie poniższych materiałów przygotujemy studium przypadku, które roześlemy przed sesją:

Dokumenty programowe partii politycznych:

Platforma Obywatelska, Polska Obywatelska, maj 2007; Rozdz. 4, Zdrowie finans, podrozdział Aktywność zawodowa małżonków, str 37-38, oraz Samodzielna i odpowiedzialna rodzina – str 61- 64. Dokument do ściągnięcia z witryny: <http://www.platforma.org/program/>

Prawo i Sprawiedliwość. Aktywność kobiet w życiu publicznym. Bez kobiet ani rusz. Dokument do ściągnięcia z witryny: <http://www.pis.org.pl/dokumenty.php>,

Posłużymy się także tekstami feministycznymi:

Dawne mistrzynie „...*Historia kobiet w odróżnieniu od historii mężczyzn, zwanej zwykle po prostu historią, jest nieciągła, fragmentaryczna, niedopowiedziana, pełna białych plam. Dotyczy to też relacji nauczycielek i uczennic, żeńskich autorytetów i ich naśladowczyń, mistrzyń i spadkobierczyń idei. Kobiety uczyły się od siebie na ogół nieformalnie, ich współpraca miała charakter pozainstytucjonalny. Łączyły je bardziej więzi prywatne niż oficjalne, spotykały się częściej w salonach niż na uniwersytetach. Na szczęście zdarzały się od tej zasady wyjątki, sytuacje, gdy prócz rozmów w zaciszach biblioteki i kuchni, prowadziły dyskusje w publikowanych tekstach. Dzięki temu możemy przyjrzeć się fragmentom historii projektowania i tworzenia kobiecych związków i wspólnot.*”

Widzimy tu konstrukcję kobiecości niejako „od kuchni” (ale już nie „od obory”), z naciskiem na ciągłość biologiczną i międzypokoleniową wymianę. Mężczyźni na kobiecych salonach to intruzi, to brutale, którzy tylko z rzadka i po wielu upokorzeniach dopuszczają kobiece teksty do publikacji. Zaciszne, estetyczne wnętrza salonów z rzadka też gościły aktywistki socjalistyczne czy Żydówki, które skądinąd znacznie częściej dostępowały „zaszczytu” publikacji, choć w innych czasopiśmie. Koncentracja na matkach i babkach nie przekłada się na myślenie poza kategoriami rodzinności i rodzinnego egoizmu, a troska o zachowanie ciągłości nie pozwala na pomyślenie prawdziwej zmiany. Jednocześnie wyraźne odgródzenie sfery męskiej i sfery kobiecej uniemożliwia wejście w dialog – w ramach opracowywania strategii emancypacji wciąż rozpatrujemy redaktorskie ciosy sprzed stu lub więcej lat, to, jak rozmaicie kobietom uniemożliwiano zabieranie głosu. Cytat z: Aneta Górnicka-Boratynska, „Dawne mistrzynie”, http://www.feminoteka.pl/readarticle.php?article_id=60

Małgorzata Chmiel, „Refleksja o Matce-Kulturze”, http://www.feminoteka.pl/readarticle.php?article_id=589

Sesja II. 26 lutego

Płeć, państwo, naród.

Prowadzenie: Katarzyna Gawlicz, Julia Kubisa, Emilia Korytkowska

W trakcie sesji drugiej będziemy dyskutować konfiguracje, w jakich pojawia się płeć w relacji do kategorii państwa i narodu. Przeanalizujemy także w jakich kontekstach płeć wykorzystywana jest jako konstrukt biologiczny, a kiedy jako konstrukt społeczny.

Według Niry Yuval-Davis, centralne role kobiet kształtowane są przez wzajemną relację społeczności, z której się wywodzą oraz przez państwo. Zastanowimy się, w jaki sposób państwo (poprzez akty prawne oraz administrację świadczeniami) kształtuje sytuacje życiowe kobiet, omówimy zmiany, jakie na przestrzeni lat zachodziły w polityce państwa w odniesieniu do samotnego rodzicielstwa, przyjrzymy się możliwym sposobom widzenia samotnego rodzicielstwa, które sprawiły, że polityka władz socjalistycznych różniła się diametralnie od polityki państwa w latach 90. i 2000. Zastanowimy się także, jak likwidacja Funduszu Alimentacyjnego wpłynęła na organizację ruchu samotnych matek, oraz jak ich starcie z machiną państwową zostało przedstawione w ogólnopolskich mediach.

1. Kate Millet. „Teoria polityki płciowej” w: Hołówka 1982 – biologiczne, kulturowe i społeczne uwarunkowania patriarchy, polityka relacji międzyplciowych (gender politics), reprodukcja i socjalizacja dzieci w rodzinie jako narzędzia patriarchy, patriarchat w sferze edukacji, ekonomii, psychologii, religii

<http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0054millet.pdf>

2. Iza Desperak. „Krótka historia Funduszu Alimentacyjnego”, w: Krytyka Polityczna – polityka państwa wobec samotnych matek, historia Funduszu Alimentacyjnego

<http://www.krytykapolityczna.pl/Opinie/Krotka-historia-Funduszu-Alimentacyjnego/menu-id-197.html>

3. Instrumenty polityki państwa wobec ojców w Norwegii, w: NIKK 2/2007, str. 4-11 (http://www.nikk.uio.no/filestore/Publikasjoner/NIKK_magasin/mag20072.pdf) - dyskusja na temat roli mężczyzn w programach równościowych; korzyści zdrowotne, psychologiczne oraz edukacyjne jakie odnoszą mężczyźni z równości płciowej, dyskusja na temat nowych świadczeń polityki rodzinnej: gender equality bonus i home care allowance.

- „Home Alone Fathers”: wykorzystywanie urlopów rodzicielskich przez ojców i przeobrażanie koncepcji osoby odpowiedzialnej za opiekę nad dziećmi w Norwegii, w: NIKK 3/2003, s. 22-25 (http://www.nikk.uio.no/filestore/Publikasjoner/NIKK_magasin/mag20033.pdf)

4. Katarzyna Gawlicz. „Płeć i naród. Dyskurs dotyczący aborcji w „Naszym Dzienniku” a konstruowanie tożsamości narodowej”, 2005 – analiza dyskursu

<http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0004KGawlicz.pdf>

Przykłady relacji z protestów samotnych matek w mediach:

<http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/protest;pod;sejmem;przeciwo;likwidacji;funduszu;alimentacyjnego,70,0,61766.html>

<http://www.rmf.fm/fakty/?next=1&ptr=0&id=67166>

<http://pl.indymedia.org/pl/2005/03/12522.shtml>

Raport Fundacji MaMa

Drugą część sesji poświęcimy dyskursom narodowościowym w odniesieniu do płci na przykładzie dyskusji na temat aborcji. Zobaczymy, że kobiety są postrzegane jako instrument biologicznej reprodukcji narodu polskiego, w konsekwencji czego aborcja to nie tylko grzech w kategoriach moralnych, ale także zdrada narodu ojczystego, i działanie na jego szkodę w sytuacji nieprzemijającego zagrożenia ze strony Obcych. Zgodnie z logiką skrajnie prawicowych autorów, aborcja to mordowanie dzieci poczętych, zmierzanie w stronę cywilizacji śmierci, masowa eksterminacja na miarę Holokaustu. Dyskurs „Naszego Dziennika” charakteryzuje myślenie w kategoriach oblężonej twierdzy, której należy bronić za wszelką cenę przez złem moralnym zachodniej Europy, w połączeniu z postrzeganiem Polski jako ostoji wartości chrześcijańskich, oraz Unii Europejskiej jako siły zła, próbującej zmusić Polskę do przyjęcia zapisów legitymizujących aborcję, eutanazję, oraz małżeństwa homoseksualne. Prześledzimy, jak nakładane są kategorie płci społecznej na płć biologiczną, i jakie obowiązki (misje?) przypisuje się polskim kobietom w narodzie. Porównamy, jak nakreślony jest obraz feministek, co ciekawe, też kobiet, ale sportretowanych zupełnie inaczej, jako siła „z importu”, służąca zachodniej cywilizacji śmierci.

Dodatkowe lektury:

„Gender, nation, state. Introduction” Nira Yuval-Davis, 1989 – teoretyczne ramy myślenia o kobietach w państwie i zbiorowości; role kobiet we wspólnocie etnicznej / narodowej ujęta w pięciu głównych kategoriach:

- biologiczna reprodukcja grupy etnicznej
- reprodukcja granic etnicznych / narodowych wspólnoty
- reprodukcja ideologii i transmisja kultury na kolejne pokolenia
- kobiety jako marker różnic narodowo-etnicznych
- udział w walce narodowej / ekonomicznej / politycznej / zbrojnej.

„Childcare in Poland” Heinen and Wator – historia przemian w polityce społecznej państwa polskiego od socjalizmu do chwili obecnej, ze szczególnym uwzględnieniem roli państwa w opiece nad dziećmi

Sesja III. 5 marca

Gender, klasa, rasa, analiza intersekcjonalna

Prowadzenie: Katarzyna Szumlewicz i Ewa Charkiewicz

Na tej sesji przedstawimy przegląd debat dotyczących współdziałania kategorii gender, klasa, rasa. W latach siedemdziesiątych XX wieku lewicowe feministki drugiej fali zwracały uwagę, iż podział bogactwa materialnego, władzy i obowiązków jest zróżnicowany zarówno pod kątem klasy, jak i płci. Wraz ze zwrotem w stronę kultury i języka uwaga przeniosła się na współwytwarzanie kategorii gender, klasy, a także rasy. W latach 2000. pojęcie klasy wróciło na agendę feministyczną wraz z analizą intersekcjonalną. Inspiratorkami tej analizy były czarne amerykańskie feministki, które odniosły się do wykluczenia perspektywy czarnych kobiet z dyskursu feministycznego i zwróciły uwagę na to, że intersekcjonalność dotyczy nie tylko osób czy grup społecznych, ale jest także zinstytucjonalizowana w sposobie funkcjonowania państwa czy prawa.

1. Joan Acker. *Rewriting Gender and Class. Problems of Feminist Rethinking*. Tłum. Katarzyna Gawlicz. Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego. 2009.

2. Rebecca Johnson. *Gender, Race, Class, and Sexual Orientation: Theorizing the Intersections*. W: Gayle Mac Donald, Rachel Osborne, Charles C. Smith. *Feminism, Law, Inclusion. Intersectionality in Action*. Toronto: Sumach Press. 2005, str 21 – 37.

3. Audre Lord. *Nie zdemontujesz domu pana przy użyciu jego własnych narzędzi*. Tłum. Katarzyna Szumlewicz. wystąpienie na konferencji "Druga pleć", podczas panelu Prywatne a polityczne, Nowy Jork, 1979. Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego
URL <http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0020lorde.pdf>

Studium przypadku: Kobiety w Humex i Frito Lay.

Sesja IV. 12 marca

Gender jako technologia władzy

Prowadzenie: Ewa Charkiewicz, Katarzyna Szaniawska

Na tej sesji będziemy chcieli dokonać manewru teoretycznego przemieszczenia od upowszechnionego ujmowania gender jako reprezentacji czy tożsamości płciowej do gender jako technologii politycznej (Foucault, Butler). Przeanalizujemy, jak jednostki są konstruowane i konstruują siebie jako specyficznie upłciowione podmioty polityczne. Zwrócimy szczególną uwagę na konteksty tych przeobrażeń i na wzajemnie produktywne związki między praktykami upodmiotwienia kobiet jako przedsiębiorczych mikro-bizneswomen i super matek a neoliberalnymi przeobrażeniami rynku i państwa.

1. Ulrich Bröckling. *Upłciwienie przedsiębiorczego Ja. Programy subiektywizacji i różnice płciowe w poradnikach sukcesu*. Tłum. Ewa Charkiewicz. *Distinction* no 11. 2005. Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego.

Studium przypadku: Wybrane dokumenty dyskursu o promowaniu przedsiębiorczości kobiet w Polsce. Prośba do uczestniczek i uczestników o wizytę w księgarni i przejrzanie półek z poradnikami na temat odnoszenia sukcesu.

Dodatkowe lektury

Andrei Yurchak. Rosyjski neoliberal. Etyka przedsiębiorczości i duch prawdziwego karierowiczostwa. W: *The Russian Review* 62. 2003. 72-90. 2003
<http://www.ekologiasztuka.pl/think.tank.feministyczny/kurs/RosyjskiNeoliberal3.pdf>

Sandra Lee Bartky. Foucault, kobiecość i unowocześnianie władzy patriarchalnej. W: Renata Hryciuk i Agnieszka Kościńska red. *Gender. Perspektywa antropologiczna*. WUW. (2008) str. 50 – 75

Sesja V. 19 marca

Gender mainstreaming: historia, konteksty, alternatywy.

Prowadzenie: Ewa Charkiewicz, Anna Zachorowska- Mazurkiewicz

Na sesji omówimy historię i założenia gender mainstreaming, oraz polityczne stawki, jakie się wiążą z wdrażaniem tego projektu i powstaniem 'feminizmu państwowego'. Analizując doświadczenia z Australii, Kanady i Nowej Zelandii, Marian Sawer (1998) wprowadza rozróżnienie między feministkami zaangażowanymi w ruchy społecznego protestu a femokratkami (feministkami zatrudnionymi przez rządy i inne instytucje publiczne), które w tych instytucjach ścierają się i dookreślają z ekonomokratami (neoliberalnymi ekonomistami, przekonanymi, że wdrażanie mechanizmu rynkowego doskonale rozwiąże problemy równości płci). Feministki i femokratki mają różne, aczkolwiek ząbające się pola i cele działania. Najpotężniejszy z ruchów feministycznych, feminizm latynoamerykański, poddał te procesy krytycznej refleksji ukazując, jaką cenę płaci feminizm za ukierunkowanie na wejście w struktury państwowe (Alvarez, 1999). Podobną krytykę gender mainstreaming i zasad na jakich kobiety są włączane do neoliberalnej Unii Europejskiej przedstawia Susanne Schunter-Kleeman i Dieter Plehwe, w wiodącym tekście, który będziemy omawiać na tej sesji. Opierając się na doświadczeniach z innych krajów oraz z Polski, zastanowimy się, co się dzieje w polu relacji władzy między ruchem feministycznym a neoliberalno-konserwatywnym państwem, jak w tym kontekście przeobraziła się siatka pojęciowa polskiego feminizmu, w tym porzucony został dyskurs praw człowieka kobiety, a upowszechnione zostało pojęcie gender jako stereotypu oraz formalne ujęcie równości płci.

Kurs zakończy podsumowująca dyskusja o tym, jakie teoretyczne i polityczne interwencje i przeobrażenia feministycznej siatki pojęciowej, a szczególnie konceptualizacji gender, są konieczne, aby feminizm stał się silnym ruchem emancypacyjnym. Inne aspekty tej dyskusji (problemy uniwersalizmu, esencjalizmu) podejmiemy w kolejnym kursie z feministycznej krytyki filozofii.

1. Susanne Schunter-Kleeman i Dieter Plehwe. Gender mainstreaming. Integrating women into neoliberal Europe? W: Dieter Plehwe, Bernhard Walpen, Gisela Neunhöffer, red. *Neoliberal Hegemony*. Routledge 2006. str 188-204. Biblioteka online Think Tanku Feministycznego.

2. Barbara Unmüßig. Gender mainstreaming. Co zostało z radykalizmu koncepcji 10 lat po Pekinie? W: *Gender Mainstreaming. Jak skutecznie wykorzystać jego polityczny potencjał*. Warszawa. Heinrich Böll Stiftung. 2008. Str. 9 – 16.
URL http://www.boell.pl/download_pl/Gender_mainstreaming_bez_okladki.pdf

Dodatkowe teksty:

Zasada Gender Mainstreaming w nowych programach EFS (2007- 2013).

URL http://ec.europa.eu/employment_social/equal/data/document/200606-reflection-note-gender_pl.pdf

Astrida Neimanis. Gender Mainstreaming in Practice. A Handbook. UNDP RBEC. http://www.undp.org/pl/files/538/gm_handbook.pdf fosci Plci. Polska 2007.

Polityka równości płci. Polska 2007. UNDP.

http://www.gm.undp.org.pl/files/62/Polityka_rownosci_plci.pdf

Marian Sawer. Femocrats and ecorats: women's political machinery in Australia, Canada hara Razavi. Missionaries and Mandarines. Feminist Engagement with Development Instituions. Londyn/Genewa: Intermediate Technologies/UNRISD. 1998. str112-137 (przygotujemy streszczenie)

Sonia E. Alvarez. Latin American Feminisms "Go Global": Trends of the 1990s and Challenges for the New Millenium. (przygotujemy streszczenie)

Gender mainstreaming w wikipedii

http://pl.wikipedia.org/wiki/Gender_mainstreaming#Znaczenie_i_t.C5.82umaczenia_poj.C4.99cia